

'compte, que és herba verinosa per al bestiar' (1957). En els pobles ribagorçans de frontera lingüística apareix amb diftongació: a les Paülis deien que *la bêna*, o sigui l'arrel, de la *toára* és mortal per a les bèsties (1957).

Hi ha una important partida de prats i boscos d'alta muntanya a la *Font de la Toára*, a prop de les Viles de Turbó, cap al trifini amb Vallabriga i Torlarribera; ha de venir del nom de la planta, perquè allà mateix, a Cercuran, ens deien que la *toára* abunda molt en els caients del Turbó, i amb l'aigua que en fan, bullida, hi curen mals (1965). Esperaríem més aviat *tuára* amb la vella diftongació de tipus aragonès: potser, aplicant-se a fonts i clotades, la dièresi és deguda a contaminació de *toát* 'tou, balnat'. En efecte, a damunt de Saünc, vall de Benasc, hi ha les Penyes de la Tuara (mapa Schrader), sense aquesta dièresi. A Bielsa ja usen la forma més normal aragonesa, *tuéira*: «el chinipro fa unas bolas amargas como la *tuéira*» Bielsa, on també usen *toréira* com a nom de la mateta: «é. 20 planta tòxica» (1965).

El nom de l'acònit és conegut des de molt antic, cat en la forma diftongada *tuuára* (que s'ha d'entendre com a grafia de *tuéira* o *tuára*) ja figura en el cordovès Ibn Djöldjol (a. 982) i en el malagueny Abenalbèitar (S. XIII); i en aquesta forma diftongada es conserva en l'àrab africà, com ens informà Boqtor, que porta informació a vegades del Magreb i més aviat d'Egipte. En tot cas allà és un mot manllevat del mossàrab. La variant sense diftong *túra* (pron. *tóra*) es troba en l'anònim sevillà de c. 1100 (Asín, *Glos. Bot.*, p. 303, i §§ 373, 566, 666).

En el sentit d'acònit aquest nom s'estén per quasi tot el Migdia de França: des del Bearn (*tore*, Palay) i les valls gascones (*toro*, Rohlf's) fins a Aran (*tóra*, J. Cor., 1924 ---), fins al Tarn (*toro*, Couzinié), el Gard (id., Sauvages), Provença (*touero*, TdF), i els Alps de l'Alta Ubaya (*touère*, Arnaud-Morin, cf. *pouerton* allí, *pouertoun* aquí, per a 'ells porten'); en el Roergue la *touéro* seria la *Scrophularia canina* (Vayssier), planta ja molt allunyada de l'acònit. No sé si al Piemont (fins a on s'estén aquest nom de l'acònit), o al Sud de França, deu referir-se el b. ll. *thora* d'un doc. de 1330 (Du C. VIII, 102), esmentat com a activa metzina: és la forma que ha quedat en el llatí farmacèutic. Algun detall més sobre les plantes *tora* en el Pirineus centrals, en l'article del meu *D. Ar.-Gc.*

En efecte, és ben conegut que l'acònit és un verí violent. És clar que l'etim, ja indicat per l'arabista Gdlius (1653) i tradicional entre els botànics, és el gr. *φθορά* 'destrucció, corrupció, mort', llatinitzat com *φθθόρα*, i amb la diftongació regular de la *o* en provençal, ribagorçà i mossàrab: fenomen que prova clarament la falsedat de l'etim. TAURUS 'toro', que havia suposat M-Lübke (REW, 8602) al cat. *tora pudenta*.

L'aprecció catalana del nom a l'*Aconitum Anthora*, és perquè abans en tenia per un antídoto específic contra l'acònit (Geoffroy, 1745), i per tant els entesos li donaren el nom de ANTI-PHTHORA, d'on deu venir el mossàr. *'antula*, nom d'aquesta planta en Abenalbèitar,

i de la *Curcuma Zedoaria Roxb.* en l'anònim sevillà de c. 1100 (Asín, p. 17): tot és el mateix, car aquest és el nom de l'*Aconitum Anthora* en l'antiga nomenclatura: Rolland, *Flore Pop. Fr.* I, 103, 96. Encara que també s'hagi aplicat a algunes altres plantes, com la coluquintida,¹ sempre romanem dins un grup d'espècies en una forma o altra afins a l'acònit. Però l'orobanque és una planta absolutament distinta a la qual s'ha donat un nom si fa no fa igual; i no obstant els lingüistes i filòlegs confongueren les dues plantes i llur nom, del tot o quasi, sense destriar-ho, fins a l'article del DCEC/DECH (TORA). És el defecte dels estudis previs: Simonet, *Glos.*, s. v. *thuéra*; MzPi., *Orig.*, 153; Steiger, *VRom.* II, 302-3; i Asín, l. c.

L'orobanque, en efecte, en difereix tan radicalment que ningú no pogué confondre-la-hi ni relacionar-les, car es tracta d'una planta paràsita que es cria damunt d'altres, en particular lleguminoses, i especialment els erbs, el cànem, els quals acaba destruint en massa. Tanmateix l'orobanque té com a nom castellà *yerba tora* (1555, Laguna, Colmeiro IV, 277). Ara bé, com a nom de l'orobanque el mot té característiques fonètiques diverses: no sols la *o* castellana de *hierba tora* correspon malament a una *ó*, sinó que en altres llengües romàniques el vocalisme d'aquest nom correspon clarament al diftong ll. AU: port. i gall. *erva-toiro* o *herva-toura*, oc. *herbo de taurèu*, en parlars italians i francesos *erba tora* o *herbe au taureau*. Com vaig demostrar, seguint la guia de Rolland (VIII, 164) és perquè «c'est un aphrodisiaque pour la vache: aussitôt qu'elle en a mangé, elle va au taureau». Sense descartar del tot que el nom li vingui dels efectes destructius d'aqueix paràsit, és més probable, doncs, que prengui nom del ll. TAURUS nom del toro; com, en altres termes, ho diuen també la denominació al. *stierkraut*, i l'it. dial. *erba vacca*.

De tota manera fou un error d'Asín Palacios entendre que l'anònim sevillà donava el nom de *túra* també a l'orobanque (n.º 373), com li demostrà Font i Quer (*Mem. Ac. Ci. Bna.* xxx, 228) al mateix temps que s'adheria al meu estudi. Pel que fa al català tot això ja té poc interès, per tant ens acontentarem amb remetre al DCEC/DECH. Sembla que tanmateix no és enterament estrany al territori de la nostra llengua, vist que el gran valencià Cavanilles (*Obs.* II, p. 333) va donar *herba tora* o *espàrec bört* com a nom de l'*orobanche majeure*, *Orobanche major* (classe XIV, Didynamia); no sé, però, si és en qualitat de nom verament valencià o propi de la zona xurra. En els nostres alts Pirineus hi ha l'*ensiam de tóra*, herba que neix vora les fonts (V. de Boí, 1980 ---), herba totalment distinta de la *tora* verinosa, que creix molt per allà; però tampoc deu tenir res a veure amb l'orobanque, i com que el seu nom no és *tora* sinó *enciam* suposo que ho diuen així per alguna semblança de les fulles o alguna creença popular.

El nom de l'acònit *tora* s'ha aplicat per comparació a d'altres agents destructius o reputats verinosos. A Síneu ho apliquen a una vegetació criptogàmica que ataca la tija de les faveres (*AlcM* II, § 2). A Val., a un